

HUMANITIES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.16>

PUBLICZNOŚĆ W FAKTACH HISTORYCZNYCH KULTURY I REFLEKSJACH FILOZOFICZNYCH

Liudmyla Vasylieva

kandydat nauk filozoficznych, docent,

docent Katedry Filozofii i Nauk Społecznych

Narodowego Uniwersytetu Lotniczego imienia N.E. Żukowskiego „Charkowski Instytut Lotniczy”

(Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-1183-6471

e-mail: l.vasylieva@khai.edu

Adnotacja. Artykuł koncepcyjnie przedstawia historyczno-kulturowy wektor powstawania zjawiska publiczności. Ujawniono główne historyczne początki powstawania tego zjawiska i jego manifestację w przestrzeni kulturowej poszczególnych epok. Udowodniono, że konkretno-historyczne podejście przedstawia publiczność jako niezależny przedmiot badań naukowych i teoretycznych w ramach filozofii antropologicznej z istniejących przejawów bycia człowieka, ponieważ w płaszczyźnie treści terminu „publiczność” osoba jest już kontekstowo obecna w jego harmonijności i aktywnych działaniach. Jednocześnie każda epoka historyczna miała własne wyobrażenia o zjawisku publiczności, które zależały od odrębnych warunków społecznych, kulturowych, politycznych, dominujących w poszczególnych przedziałach czasowych. Wartości i zasady świeckiej publiczności pokrywają się i zmieniają wraz z transformacją i zrozumieniem natury osoby publicznej, jej miejsca w polu komunikacyjnym kultury modernistycznej i postmodernistycznej.

Słowa kluczowe: publiczność, retrospektywa historyczna, współistnienie, kultura komunikacji, człowiek publiczny.

PUBLICITY IN HISTORICAL FACTS OF CULTURE AND PHILOSOPHICAL REFLECTIONS

Liudmyla Vasylieva

Candidate of Philosophy Science, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences

National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute” (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-1183-6471

e-mail: l.vasylieva@khai.edu

Abstract. The article conceptually presents the historical and cultural vector of the formation of the phenomenon of publicity. In particular, the author reveals the main historical origins of this phenomenon and its manifestation in the cultural and communicative space of a certain epoch. It is proved that the historical approach represents publicity as an independent subject of scientific and theoretical research within anthropological philosophy from the existing manifestations of a human being, because in the meaning of the term “publicity” a person is already contextually present in their complicity and active actions. At the same time, each historical epoch had its ideas about the phenomenon of publicity, which depended on certain social, cultural, political conditions that dominated at certain times. The values and principles of secular publicity coincide and change together with the transformation and understanding of human public nature, its place in the communicative field of modernist and postmodern culture.

Key words: publicity, historical retrospective, coexistence, culture of communication, public person.

ПУБЛІЧНІСТЬ В ІСТОРИЧНИХ ФАКТАХ КУЛЬТУРИ ТА ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ

Людмила Васильєва

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук

Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут» (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-1183-6471

e-mail: l.vasylieva@khai.edu

Анотація. У статті концептуально подано історико-культурний вектор формування феномена публічності. Розкриті основні історичні джерела становлення цього явища та його прояв у культурному й комунікативному просторі окремої епохи. Доведено, що конкретно-історичний підхід репрезентує публічність як самостійний предмет науково-теоретичних досліджень у межах антропологічної філософії з боку наявних проявів буття людини, оскільки в змістовій площині терміна «публічність» уже контекстуально присутня людина в її співучості й активних діях. Водночас кожна історична епоха мала свої уявлення про феномен публічності, які залежали від окремих соціальних, культурних, політичних умов, що домінували в окремі проміжки часу. Цінності й принципи світської публічності збігаються та змінюються разом із трансформацією та розумінням природи людини публічної, її місця в комунікативному полі модерністської та постмодерністської культури.

Ключові слова: публічність, історична ретроспектива, співбуття, культура спілкування, людина публічна.

Вступ. Кожна історична епоха, кожна філософсько-комунікативна теорія чи концепція вкладають свою частку істинності в розуміння сутності явища публічності, яке існувало завжди, але його окремі історичні форми мали різний зміст. І саме людина визначала цей зміст, то наближаючи, то віддаляючи його від істинної сутності цього явища. Так, на окремому етапі розвитку тієї чи іншої культури переважала та чи інша форма публічності.

Класичний аналіз феномена публічності як затребуваного комунікативного явища сучасності з позиції його окремих характеристик і функціональної здатності ґрунтувався на основних концептах закордонних авторів, зокрема Ю. Габермаса, У. Ліпмана, Г. Лебона, Г. Маркузе, К. Ясперса й інших. В українській науці розробляється спектр сучасних проблем публічності й людини публічної, зокрема через їх зв'язок з іншими явищами, не менш значущими для сучасного інформаційного простору, такими як влада, громадське суспільство (Копилов, 2009), етикет і правила ділової комунікації (Проценко, 2002), самоідентифікація особистості й соматичне буття (Газнюк, 2008), публічність освіти (Бордунова, 2011), міське середовище в соціокультурній представленості (Заєць, 2014), багатомірність рольової реальності сучасного суб'єкта інформаційного простору (Корабльова, 2009), соціально-комунікативні практики й політичний публічний дискурс (Кебуладзе, 2011).

Метою статті є історико-філософське осмислення природи феномена публічності через розуміння проявів буття «людини публічної» різних епох.

Основна частина. За часів античності саме публічна промова була головним, найпоширенішим жанром демонстрування людської природи. Через публічну промову багатьох видатних тогочасних ораторів (Горгія, Лісія, Ісократ, Есхіна, Демосфена, Діона Хрисоста) ми можемо зрозуміти тодішню соціальне, політичне, культурне життя давнього полісу й місце людини в давній системі соціальних відносин. Людина тут – маленький гвинтик складної системи, який через яскраве слово, через публічність намагається конструювати цю недосконалу систему. Публічний виступ епохи античності можна співвіднести з такими давніми жанрами художнього слова, як героїчний епос чи класична грецька драма. І це не випадково, оскільки зі всіх різновидів художнього слова в античному світі публічна промова була найтісніше пов'язана з політичним життям, соціальним ладом, буттям, способом мислення. Пристрасть до гарного слова, широкої та пишної промови, що буває різноманітними епітетами, метафорами, порівняннями, помітна вже в ранніх творах грецької літератури – в «Ліаді» й «Одіссейі». У промовах самого Гомера бачимо глибоке замишування художнім словом, його чарівною силою. Таке слово найчастіше «крилате», воно може вражати читача як влучна гостра стріла. Відомо, що Гомер у поемах часто використовував пряму мову в її найдраматичнішій формі – у формі діалогу. Герої Гомера здаються нам надзвичайно балакучими, велику кількість та обсяг їхніх промов сучасні читачі іноді сприймають як розтягнутість і надмірність. Однак ми маємо зрозуміти, якими перевагами володіє живе слово перед словом написаним. Безпосередній контакт з аудиторією, багатство інтонацій і міміки, пластики жесту й дії, сама чарівність особистості оратора дозволяє досягти високого емоційного піднесення в аудиторії. За таких умов публічна промова стає мистецтвом, що здатне впливати на найпотаємніші струни людської душі.

Особливо поширеним жанром у давньогрецькі часи були судові промови. У житті давнього грека суд займав дуже важливе місце, проте він мало був схожий на сучасний публічний суд. Так, інституту прокуратури не існувало. Звинувачувати міг кожен пересічний громадянин грецького полісу, а підсудний не мав адвоката в нашому розумінні – він мав захищатися сам. Виступаючи перед судом, обвинувачувана людина намагалася не стільки переконати всіх присутніх у своїй невинуватості, скільки розжалобити присутніх і добитися їхніх симпатій і жалю. Для досягнення мети використовували найрізноманітніші методи й прийоми. Так, якщо підсудний мав велику сім'ю, то він обов'язково приводив на судові засідання всіх своїх дітей, які, падаючи на коліна й плачучи, просили помилувати батька. Якщо обвинувачуваний був воїном, то він оголював груди, показував глибокі рубці від ран, що їх отримав у боях за батьківщину: «Славою служить місту сміливість, тілу – краса, духу – розумність, мові – правдивість; усе інше – лише неслава», – саме так говорив у промові відомий грецький оратор Горгій, захищаючи на публічному суді одного воїна (Оратори Греції, 1985: 27).

Найвидатнішим афінським оратором класичної грецької епохи в царині судового красномовства був Лісій (445–380 рр. до н. е.). Першою судовою промовою, котру він виголосив, була промова проти одного з тридцяти тиранів, який був причетний до смерті його брата. Усього Лісію приписують близько чотирьохсот промов, але до нас дійшло лише тридцять чотири, причому не всі з них справжні. Характерними рисами стилю Лісія була простота, логічність і виразність промови. Фрази публічної промови були короткі, побудовані досить симетрично, ораторські прийоми вишукані й витончені. Слід підкреслити, що саме Лісій заклав підвалини жанру судейської промови, створивши своєрідний еталон стилю, композиції та самої аргументації.

Ще одним яскравим прикладом чудового оратора в жанрі урочистого красномовства можна вважати Ісократ (бл. 436–338 рр. до н. е.). Він відкрив першу ораторську школу, яка була більше схожа на політичну школу, що підтримувала ідеали афінської демократії. Тому можемо говорити, що давньогрецька публічна промова стає не лише важелем впливу на судове дійство того часу, але й прихованою формівною політичною силою грецького полісу: «<...> У промові пізнається істинне благородство й справжнє виховання, оскільки той, хто володіє словом, заслуговує на повагу не лише в себе в місті, але й скрізь» (Оратори Греції, 1985: 45).

Практичні потреби грецького суспільства створили теорію публічного красномовства, а навчання риторки стало найвищим ступенем античної освіти. Так, Арістотель у IV столітті до н. е. намагається узагальнити теоретичні досягнення риторки з філософського погляду. Згідно з мислителем саме риторика досліджує систему доказів, що їх використовують у промові, її складі й композиції. Арістотель поділяє всі промови на три види: дорадчі, судові й урочисті. Справа промов дорадчих – схилити чи відхилити, судових – звинувачувати чи виправдовувати, урочистих – хвалити чи засуджувати. Характерно, на його думку, те, що саме в урочистих промовах зміст часто поступається формі. Тут, якщо умовно спроектувати публічний виступ на систему координат змісту й форми, то можна побачити певну закономірність: коли форма збільшує свою координату – зміст втрачає свої позиції. Це пов'язане з тим, що звичайній людині з буденною свідомістю досить тяжко передати складну, науково насичену інформацію за допомогою розважальних методів, а точніше شو. Завжди залишатимуться моменти міжособистісного непорозуміння, людської недохідливості або форми примітивно-розважального характеру, прагнення спростити. Ідеальною точкою перетину форми й змісту, коли публічній промові характерні й висока інформативність, і прекрасна виражальна форма, буде саме спонукальна публічна промова. Після такої промови людині закортить якнайшвидше доповнити свої знання, знайти й розширити відповіді на питання, що інтелектуально інтригують.

Публічне буття античної людини – це колективістська публічність, у ній індивіди об'єднані не стільки абстрактними відносинами (розподілом праці й обміном товарів), скільки конкретними фізичними стосунками (на кшталт дотику, нюху, зору, родинних зв'язків). Свобода античної людини підпорядкована визнанню незмінного ладу речей у суспільстві, спільноті, ідеї долі; водночас поняття особистості, що зароджується в античності, «перебуває в ембріональному стані аж до початку християнської ери» (Муньє, 1992: 12). Тут немає індивідуальності, окрім індивідуальності роду й спільноти, тому й публічність набуває найпримітивніших форм. Вона орієнтована на колектив, громаду й лише її інтереси. Можна сказати, що це публічність виживання, оскільки лише за умов колективізму й спільноти можливе існування первинного особистісного начала.

Говорячи про античний період загалом, можна стверджувати, що ораторські прояви публічності відповідали реальним потребам афінського полісу тих років. Саме в ньому формується діалогічна практика – публічна промова як перша форма публічності, в котрій великого значення надають саме промовцю, який здатен власним талантом красномовства формувати рухомі межі окремого соціального інституту.

У порівнянні з античною демагогією публічний дискурс Давнього Риму характеризувався професіоналізацією його суб'єктів, активним використанням можливостей письмово фіксувати інформацію, протоколювати й архівувати виступи ораторів, а також значно багатшою методичною базою: були добре розроблені й активно використовувалися правила побудови промов, дидактичні вправи, засоби підготовки й практики оратора. Крім того, в Давньому Римі була дуже поширена месіанська ідея про велич Риму і його цивілізаторську місію на європейському континенті, а виникнення великих землеволодінь і концентрування багатств поставили панівні класи перед необхідністю посилити правовий захист майнових відносин. Усвідомлення цієї потреби викликало в них підвищену зацікавленість у виробленні правових засобів закріплення свого панування.

Публічність отримує вже розвинені форми свого вираження, наслідуючи античний період. Тут її головною сутністю є насамперед державність, що становить корпоративну організацію. І оскільки держава та її закони є спільною власністю народу, то й влада постає спільною колективною силою народу. Тут уже народ є самоврядною організацією, що має право на своє публічне слово: «Те, що обговорюють перед народом і перед «батьками», нехай обговорюють стримано, тобто врівноважено й стійко. Адже оратор дуже впливає не лише на наміри й волю, але, напевне, й на вираз обличчя тих, перед ким промовляє. Якщо це трапляється в сенаті, то досягти цього не важко; оскільки від самого сенатора залежить не підкорятися думці інших, але хотіти, щоб вони слідували саме його припущенням» (Цицерон, 1966: 146).

Розподіл публічних повноважень змінюється за часів середньовіччя, де правитель стає єдиною «публікою» без суспільних і приватних інститутів. Цей історичний період тривав понад тисячу років – із V по XVI століття. У ньому виокремлюють три головні етапи. Перший – етап ранньофеодального ладу (кінець IV – середина XI століття), для якого визначальною рисою є організація великих, однак не досить інтегрованих в єдине ціле державних утворень із монархічною формою правління, що згодом розпадаються на конгломерат розрізаних політичних утворень. Другий етап (середина XI – кінець XV століття) – час усебічного розвитку й розквіту феодального ладу, для якого характерні типові централізовані станово-представницькі монархії. Третій етап – пізнє середньовіччя (XV–XVI століття) – період занепаду феодальних відносин і зародження нового, капіталістичного способу життя.

Релігія наповнювала все життя середньовічної людини. Церква приймала її під час народження та давала настанови на Божій постелі. У тайні сповіді саме церква стежила за кожним вчинком, словом і думкою вірянина, керувала кожним його кроком. Тобто повністю брала на себе роль регулятора публічного життя середньовічної людини, безцеремонно втручаючись у найінтимніші, найпотаємніші людські уявлення. Середньовіччя визнавало людину та її індивідуальність необхідним і затребуваним артефактом публічності,

однак це було можливе не повною мірою та лише для окремих людей – для церковної еліти. Проте в центрі ментальності середньовічної людини все ж таки залишалася «ідея групи», типовості, приналежності до корпорації, цеху, ордену. За такого підходу публічне в людині мало досить умовний, абстрактний характер, що по суті не стосувалося реальної репрезентованості людини в суспільному середовищі. Індивідуальність опинилася під загрозою станového кодексу, що кожному приписував ті риси, які потрібно було мати: лицарю та князю – бути гарним і чесним, монаху – бути смиренним і блідим тощо. Тобто середньовічна модель публічного буття охоплювала досить полярні уявлення про індивідуальність людини. Якщо в античну епоху людину вважали центром матеріально-чуттєвого буття, видимого фізичного космосу, то в середньовіччя, в його ортодоксальній уяві, людина постає як надсвітлова, надлюдська, безтілесна особистість.

Публічний дискурс раннього середньовіччя – це життя в слові, що об'єднало сакральне, дивовижне начало із земним повсякденним досвідом. Водночас таке середньовічне слово освячувало соціальні публічні повсякденні практики й давало можливість цілковито осмислювати християнську доктрину. Церква практично монополізувала публічність, проте для церкви така публічність довгий час залишалася лише інструментом боротьби за владу. Зневажливе ставлення до людської приватності було властиве не лише богословам, але й усьому середньовічному суспільству. Буквально сприймаючи всі постулати християнського вчення, ранньосередньовічні люди були пригнічені могутністю Бога й не сумнівалися в тому, що всі земні справи повністю залежать лише від його волі. Крім того, підкреслимо, що середньовіччя збагачує публічний дискурс візуалістикою та символічним уявленням, надаючи первинним сакральним формам (церковній проповіді, хоровому співу, книгоперепису) статусу самостійних публічних форм. На нашу думку, саме в цей історичний період існувала лише одна межова лінія між публічністю та приватністю. Так, з одного боку, були традиції та церемоніальний апарат, що мали обов'язковий публічний характер. Усі могли брати активну публічну участь у процесіях залежно від окремих умов, віку й статі. З іншого боку, була низка спеціальних правил, що мали рефлексивну природу.

Для середньовіччя «людина публічна» – це або монарх спільно з божественною силою, або церковнослужитель, який уособлює всю значущість слова Божого й здатен передати його всім соціально-публічним інститутам того часу. Така публічність має надприродну значущість і силу. Саме із цих позицій винайдений у християнстві (започаткував Августин) шлях всеосяжного самоаналізу до глибин власного «Я» («публічного Я») через поєднання з надсвітловою особистістю, на якому людина відкриває-створює саму себе через спілкування з Богом, можна вважати формуванням середньовічної людської публічності.

Останній середньовічний етап увійшов в історію як період абсолютизму. За цих часів публічність повністю змінює свої форми й розчиняється в «галантній добі», визначальними для якої є поверховість, грайливість і лицемірство. Тут «люди не визнають ні старості, ні в'янення. Вони вічно молоді, вічно жартують, і навіть на Божій постелі вони кокетують. Усе насичене чуттєвістю. Усе дихає хтивістю. Життя стало безперервним екстазом насолод. А за сп'янінням іде не гнітюче протверезіння, а нове блаженство. Є лише «сьогодні». «Завтра» не існує...» (Фукс, 1996: 24). Саме такого стану досягала вельможна людина публічна в епоху «галантної доби». Саме тут вона могла безтурботно існувати й нескінченно насолоджуватись життям.

Абсолютний володар стає у своїх очах, як і в очах усього світу, найвищою земною істотою, стає володарем «Божої милості». Його історія має стати описом героїзму й учинків, а оповіді мають бути сповнені його мудрості й чесноти. Ніколи раніше світ не бачив подібного поєднання в одній публічній людині стільки шляхетності й величі. До того ж, наприклад, монарх Людовик XIV не вмів ані читати, ані писати. Велич, помпезність – такі найяскравіші ознаки публічності цього періоду. «Із золота зроблено: стільці, на яких він сидить, стіл, за яким він обідає, тарілки, з яких він їсть... Золотом прикрашено упряж його коней, він їде вулицями в золотій колісниці. Усе його життя, увесь його придворний штат вдягнено в золото» (Фукс, 1996: 12).

За таких умов переважає вірнопідданська психологія людини, коли обов'язком кожного стає коритися владі абсолютного монарха. Найхарактерніша риса такої вірнопідданської публічної людини – несамостійність і зневіра до себе. Оскільки немає більше ідеалів, які вона створила сама, усі ідеали нав'язують їй силоміць: «підданий» із принципу боягуз, із покірності дурний і з помсти підлий (Фукс, 1996: 59). У цьому весь прояв його життєздатності – у цій сервільності (рабській догідливості, прислужливості), що стали публічно-масовим явищем. Сервільність ніщо інше, як офіційна форма коритися господарю, будучи повністю впевненим у законності такої покорі. Тут кожен повинен уміти позувати, постійно грати роль, а отже, і контролювати себе. Ось чому в усіх палацах аристократії всі стіни завішані дзеркалами: «Повсюдно дзеркала – головний предмет побуту <...> Люди хотіли бути глядачами власної пози, хотіли мати можливість аплодувати собі, і тому весь час і робили, що зусібч розглядали себе <...>, а листи, які писали друзям, – не більше ніж дзеркала. У них людина приймала таку позу, в якій її мали побачити інші» (Фукс, 1996: 62).

В епоху французького абсолютизму інтимність цілковито виключено із життя – усе виставляють напоказ, усе мають споглядати інші, мета кожного – нескінченно позувати, приймаючи найрізноманітніші пози в очах публіки. Де немає інтимності – немає таємниць. Усе особисте життя стає публічним актом, характерна ознака якого – поверховість. Щирість і відвертість у взаєминах витісняються ввічливістю та підкресленими лестощами. Суперечність можлива лише тоді, якщо вона перетворюється в комплімент. Обман і брехня – ключові важелі епохи. Водночас ідеал краси століття абсолютизму – це чоловік, витончено вдягнений, і жінка, яка весь час зваблює і вражає своїм хитромудрим образом. Культ дитячості – ознака справжнього абсолютизму. Тут неможливо не згадати один із видів публічного уособлення людської примхливості й пафосності – салон. Це була по суті публічна арена словесного флірту, сфера поширення та обговорення найцікавіших і найпікантніших пліток.

Салон – ніщо інше, як своєрідне поєднання людей, що знаходили гостинність під дахом багатого будинку. Він поєднував людей за соціальним походженням і статусом, за способом дозвілля, а також за інтересами й схильностями. Учасники салонних зустрічей вправлялися в невігядливий бесіді, дотепності, компліментах і галантності, створюванні епіграм. Саме салонна публічність, як ретроспективна її форма дає можливість виявити індивідуальні прагнення людини, заохочує до саморозкриття та вихідної демонстративності. Така історична форма публічності, що була обмежена своєрідним видом світського спілкування, визначала не лише публічні правила пристойності, а й особливі заходи осудження за їх порушення, що виходять за межі традиційних моральних, правових і релігійних осудів. Покарання за порушення чи відхилення від належної поведінки співвідносилось із механізмом формування громадської думки. Світ відразу реагував на факти відхилення, відвертого порушення чи ігнорування встановлених принципів публічного світського спілкування (наприклад, іронічною посмішкою, обміном поглядами тощо). Саме в салонах життя людини виставлялось безперервним, розкішним святом, в якому головним змістом була галантність і масовий флірт. Індивідуальний флірт, якому віддавалися в будуарі, уже не задовольняв, бо кожен належав усім.

Динаміку публічного дискурсу Європи в епоху Відродження та перших століть Нового часу визначають дві групи чинників. Першу групу складають соціально-політичні трансформації, в яких відбито тенденцію до деструкції феодалізму й формування буржуазної соціальної системи. Саме в цю епоху в Старому світі остаточно інституалізується громадянське суспільство, демаркуються принципові межі між суспільним і державним просторами. Друга група чинників пов'язана з винаходом книгодрукування. До кінця XV століття технологія друкування за допомогою рухомого друкарського шрифту поширилась по всій Європі, завдяки чому значно інтенсифікувався процес тиражування текстів. Виникнення та розвиток друкованої преси позначили дві принципові інновації у сфері публічних комунікацій: по-перше, зростає роль освіченості; по-друге, у просторі публічності постала нова соціально-професійна група – книгарі, прототип сучасних журналістів. Саме вони стали одним з основних джерел формування громадської думки. Ключову роль у формуванні уявлень про публічність упродовж перших століть становлення буржуазного суспільства відіграли концепції І. Канта, Ф. Гегеля, що й визначає дискурс публічності в епоху модерну й постмодерну.

Розуміння людини, яка усвідомлює свою неповторність і себе як центр Усесвіту, запропонувала епоха Відродження. Якщо погодитися з ученим XX століття Е. Мореном, що кожне нове покоління інтелігенції розвінчує старі міфи й створює нові, то інтелектуали епохи Ренесансу піддавали критиці античні й середньовічні міфи про людину, створюючи новий міф, в якому абсолютною цінністю є сама людина та її індивідуальність. Це не просто особистість, а особистість, яка утверджує свою абсолютну індивідуальність, особистість титана – така сильна, земна людина, яка прагне проявити могутність свого інтелекту й волі в усіх сферах життєдіяльності. Крім того, ренесансна людина, увінчана своєю особистістю, вирізняється своєю самостійністю, незалежним існуванням, водночас могутня індивідуальність відбивається не лише в духовній, емоційній, а й у практичній сфері. Е. Фукс, дослідник канонів тілесності людини в період Відродження, пише: «Ренесанс довів свій ідеал фізичної людини до рівня героїчної риси. У чоловіка цінують не лише широкі груди, але й прямо геркулесову статуру. Він має бути <...> Аполлоном і Геркулесом в одній особі. Обличчя його має бути енергійним, а тому перевагу віддають орлиному носу <...>; у жінки більше віддають перевагу й цінують пишність, величну складність, царственність, аніж миловидність і граціозність. Висока пишність грудей, широкі стегна, повні руки й ноги – такий портрет жінки величного складу приносить радість глядачу. Вона має бути Юною та Венерою водночас» (Фукс, 1996: 123).

Буржуазна епоха проголошує ідеалом людини ясний, енергійний погляд, пряму й напружену поставу, жести, що підкреслюють силу волі, руки, що здатні не лише хапати, а й утримувати захоплене, ноги, що енергійно ступають і міцно стоять на своїй позиції (Фукс, 1996: II, 104]. Однак головною сутнісною складовою частиною образу людини стає ідеал душевної краси. Народився ідеал героїчної краси. Буржуазна епоха потребувала героїв, готових щохвилини пожертвувати, не вагаючись, життям заради справи. Усе публічне життя насичене тепер величезною мірою різноплановими інтересами. Інтерес до політики, науки й мистецтва не є вже, як раніше, побічним заняттям заваби.

Трансформація уявлень стосовно публічності припадає на окрему історичну локалізацію – від кінця XVIII й до середини XX століття. Формується так звана новітня буржуазна публічність, повністю залежна від тих соціально-політичних віянь, що панують у революційному дусі епохи завдяки новим ліберально-економічним відносинам і вільному обігу праці й капіталу. Вона виникає як відповідь на вимоги активних індивідів, які мають приватну власність, а отже, й спільні інтереси. Ураховуючи їхні цінності, така публічність дає право на критику державного ладу. Саме в такому середовищі формуються перші уявлення щодо ідей громадянського суспільства, де його представники за допомогою окремих публічних форм особистої демонстрації, не через владу й насильство, а через авторитет і право мали можливість заявляти про свої інтереси перед державою, суспільством, формуючи відкритість своїх поглядів. Такі обговорення за умови використання відомих в античності публічних методик раціональних аргументів, теорії правильного рішення обов'язково мали приводити до кінцевого результату – консенсусу, досягнення згоди. Клас підприємців стає досить впливовим, незалежним від держави й церкви, водночас масштабно розвивається репрезентованість нових публічних місць: театрів, кав'ярень, літературних критик як масових осередків зі своєю аурою відкритості й гласності, де «мистецтво світської бесіди перетворюється на критику, гострослів'я – на аргументи» (Хабермас, 1992: 115).

Безперечно, поява публічної сфери, а точніше, нової буржуазної публічної сфери, пов'язана з деякими особливостями капіталізму, який у цей період на тлі ідейно-масових поглядів нового соціально-політичного

середовища набув величезного розвитку й спричинив появу свободи слова, що стала передумовою для формування незалежної преси.

Ю. Габермас називає парадоксальні особливості нової буржуазної публічної сфери. По-перше, упродовж тривалого часу ще відбувається взаємопроникнення відносин приватності й публічності, що формує невизначеність самих цих понять та їхніх детермінантних меж. По-друге, завдяки виникненню нових форм публічності в суспільстві перебудовується система масових взаємодій і взаємовпливів, які, з одного боку, сприяють вираженню людської індивідуальності, унікальності й таланту, а з іншого, – уособлюють її в межах окремої групи, що ускладнює публічну мобільність як таку. По-третє, незважаючи на нові можливості формування відкритих форм, преса поступово перетворюється на монополістські організації та щонайменше виконує свою найважливішу функцію – доводити до громадськості правдиву інформацію. Крім того, посилення комерціалізації та експансії корпоративного капіталу робить пресу лише активним засобом реклами. По-четверте, за таких трансформацій формуються передумови для того, щоб публічна сфера від тих високих ідеалів, які дали їй новий виток свого розвитку, слугувала реалізатором прихованих людських цінностей і потреб, стаючи сурогатною підробкою, імітацією соціальних взаємодій, «маскарадом», до якого всі учасники вдаються, щоб приховати свої справжні інтереси.

Епоха модерну охоплює різні проміжки часу. Тобто це епоха, що охоплює індустріальну добу в межах XIX–XX століть. До того ж розрізняють такі поняття, як «модернізм» і «модернізація». Поняття «модернізація» переважно пов'язують з інтенсивним розвитком науки й технологій, що сприяв цивілізаційному прогресу. Своєю чергою під поняттям «модернізм» повсякчас розуміють сукупність напрямів мистецтва, об'єднаних такою ідеєю прогресу [89, с. 364]. У цей період існують явні інтелектуальні дилеми дисбалансу між формою та вираженням цієї форми, між різними культурними традиціями.

Для Ю. Габермаса модерн – це насамперед орієнтація на «самопізнання» та «самоосмислення». Портрет модерну, за Ю. Габермасом, розкривається саме через роботи Е. Дюркгайма й Дж. Міда, які «вбачали слід раціоналізації життєвого світу швидше в рефлексивному ставленні до традиції, за якого втрачається її квазіприродний стан; в універсалізації норм діяльності й генерації цінностей, що вивільняють комунікативну діяльність від вузько обмежених контекстів її застосування та значно розширюють ігровий простір її реальних можливостей; і нарешті, – у зразках соціалізації, які орієнтуються на формування абстрактних Я-ідентичностей і прискорюють процес індивідуалізації» (Газнюк, 2008: 14). Сучасне постмодерне суспільство з його мультірепрезентативністю актуалізує питання про особистісну здатність сучасної людини розщеплювати множинні зв'язки й відносини. Людина, занурена в перенасичений комунікаційним простір, ризикує відвернутися від власного Я.

Постмодерна реальність, як підкреслюють теоретики постмодернізму (Ж. Бодріяр, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, У. Еко), ґрунтується на абсурді, ігровому дійстві, незавершеності, невизначеності, мінливості. Колишні заборони відкинута, людина має справу не з речами, а із симулякрами, масками, копіями, «копіями копій». Українська філософія С. Куцепал, досліджуючи явище постмодерну, доводить, що «людина в постнекласичних і посткласичних системах сприймається як частина світу, суб'єктивність та інтерсуб'єктивність якої формують суспільство, а людський спосіб буття та пізнання є переживанням світу в собі» (Куцепал, 2007: 11). Дослідниця доводить, що саме в постмодерні «на перший план висуваються такі поняття, як «індивідуальність» та «історична особливість». Це пояснюється тим, що парадигми, які змінюють одна одну, цікаві саме своєю особливістю, відмінністю» (Куцепал, 2007: 12). Тут доречно саме сучасну людину називати «людиною інформаційною». Для неї життєвою реальністю стає інформаційне середовище, його складниками є найрізноманітніші знаки. Водночас «типізація світу відбувається передусім завдяки тому, що будь-яка подія можлива лише щодо певного індивіда через саму його природу» (Куцепал, 2007: 14).

Постає серйозна філософська проблема: людина, яка прагне абсолютної власної індивідуальності, в умовах множинності втрачає цю індивідуальність або має постійно її пристосовувати до встановленого затребуваного порядку модерної публічності. Але суспільне не прагне колонізувати приватне. Усе цілком навпаки: саме приватне захоплює сучасний публічний простір, наповнюючи його своїми нав'язливими цінностями й змістом. Іншими словами, публічний простір дедалі більше звільняється від загальних функцій, оскільки ці функції бере на себе сам індивід, перекладаючи на себе всю відповідальність за наповнення публічного простору окремими ціннісними змістами.

Методологія. Науково-методологічне дослідження явища публічності й людини публічної передбачає сукупність методів і прийомів, що поєднують як загальні принципи наукового процесу пізнання, так і окремі, якими оперує сучасна філософія. Позитивно зарекомендував себе конкретно-історичний підхід щодо осмислення феномена публічного, що дає можливість простежити поширення культурних форм життєдіяльності людини залежно від її безпосередньої активності. Історична ретроспектива щодо навколишнього світу людини й створених нею окремих форм і способів буття дозволяють диференціювати й інтегрувати дії та події, простеживши, як вони входять до єдиної публічної сфери спільного існування людей. Слід погодитись, що саме конкретно-історичний підхід до інтерпретації публічного існування людини зумовлює потребу відтворити абстрактно-логічний контекст його осягнення.

Одним з апробованих методів осмислення феномена публічності є метод рефлексії над умовами можливості публічного буття, публічного досвіду, публічного діалогу, публічної відповідальності й місця людини публічної в цих проявах.

Результати та їх обговорення. Осмислення проблематики набуло подальшого розвитку:

1) інтерпретація взаємодії публічного й приватного як головних сфер у житті людини, де продуктивним способом плідного залучення ідеї публічного є володіння людиною габітусом, складними комунікативними навичками, сутнісне впровадження культурних норм, контролю та обмежень у спілкуванні;

2) концептуалізація погляду про єдність щодо цілісності природних і соціальних чинників людини та їхню роль у набутті ознак публічності;

3) використання поняттєво-категоріального апарату філософської антропології в концептуальному осягненні публічності людини, а саме понять «чуттєвий порив», «насколишний світ», «позиціонування», «ексцентричність».

Висновки. Таким чином, конкретно-історичний підхід репрезентує публічність як самостійний предмет науково-теоретичних досліджень у межах антропологічної філософії з боку наявних проявів буття людини, оскільки в змістовій площині терміна «публічність» уже контекстуально присутня людина в її співучості й активних діях.

Оцінюючи історичну складову частину становлення публічності загалом, її окремих форм і стратегій пізнання, можна дійти висновку, що це був досить тривалий і неоднозначний процес, який повністю залежав від тих соціокультурних умов, що панували в окремий історичний період і безпосередньо впливали на відкриті й демонстративні дії як окремої людини, так і сумісних дій людей в їхньому бажанні виражати свій внутрішній духовний світ, позиціювати свої цілі, наміри й інтереси. Спорадичність репрезентативності від вербальних форм (переговори, виступи, звернення) до візуальних (жести, хода, одяг), від просторового різноманіття (майдан, вулиця, заклади) до предметно-речового (прапори, транспаранти) – це те, що конститує публічність як явище комунікативної культури.

Список використаних джерел:

1. Бодрунова С.С. Концепция публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2011. Т. 14. № 1. С. 110–133.
2. Газнюк Л.М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття : монографія. Київ : Парапан, 2008. 368 с.
3. Гегель Г.В.Ф. Філософія права / пер. Б.Г. Столпнера і М.І. Левиной ; ред. і сост. тома Д.А. Керимов і В.С. Нерсесянц. Москва : Мысль, 1990. 524 с.
4. Заєць Д.А. Публічність як соціокультурний феномен : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01. Харків : Харк. нац. ун-т ім. В. Каразіна, 2014. 20 с.
5. Кант І. Сочинения в 6 т. / пер. с нем. ; АН СССР, Ин-т философии ; под общ. ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана. Т. 3. Москва : Мысль, 1964. 799 с.
6. Кебуладзе В.І. Феноменологія досвіду / відп. ред. А.М. Лой. Київ : Дух і літера, 2011. 280 с.
7. Куцупал С.В. Ідентичність модерна та постмодерна. *Філософські обрії : науково-теоретичний часопис / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України та Полт. держ. дед. ун-ту ім. В.Г. Короленка*. Київ – Полтава, 2007. Вип. 17. С. 11–18.
8. Копилов В.О. Влада і знання: генезис ідеї епістемократії : монографія. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2009. 514 с.
9. Корабльова В.М. Покоління в полі культури: множинність репрезентації : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 180 с.
10. Лебон Г. Психология толп. *Психология толп* / вступ. ст. В.Н. Дружинина. Москва : Ин-т психологии РАН, КСП+, 1998. С. 15–256.
11. Липпман У. Публичная философия / пер. с англ. И.И. Мюрберг. Москва : Идея-Пресс, 2004. 160 с.
12. Маркузе Г. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого общества / пер. с англ. А.В. Юдина. Москва : REFL-book, 1994. 368 с.
13. Мунье Э. Персонализм / пер. с фр. И.С. Вдовиной. Москва : Искусство, 1992. 143 с.
14. Ораторы Греции : пер. с древнегр. / сост. М.Л. Гаспаров. Москва : Художественная литература, 1985. 495 с.
15. Поппер К. Открытое общество и его враги : в 2 т. Т. 1 / пер. с англ. под ред. В.Н. Садовского. Москва : Феникс ; МФ «Культурная инициатива», 1992. 528 с.
16. Цицерон Марк Туллий. Диалоги / изд. подгот. И.Н. Веселовский, В.О. Горенштейн и С.Л. Утченко ; отв. ред. С.А. Утченко. Москва : Наука, 1966. 217 с.
17. Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Галантный век / пер. с нем. В.М. Фриче. Москва : ТЕРРА; Республика, 1996. Ч. 1. 480 с. ; Ч. 2. 448 с.
18. Ясперс К. Смысл и назначение истории / пер. с нем. П.П. Гайденко. Москва : Политиздат, 1991. 527 с.
19. Habermas J. Further Reflections on the Public Sphere. *Habermas and the Public Sphere : Studies in contemporary German social thought* / Calhoun Craig (ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1992. P. 359–402.
20. Vasylieva L. The phenomenon of publicity in the modern communicative space of society (philosophical and anthropological aspect). *Philosophy in the modern world: scientific-practical seminar*. Kharkiv, 2019. P. 121–124.

References:

1. Bodrunova, S. (2011). Konceptija publichnoj sfery i mediakraticeskaja teorija: poisk toček soprikošovenija [The concept of the public sphere and media theory: the search for common ground]. *Journal of Sociology and Social Anthropology*. 2011. Vol. 14. No. 1. pp. 110–133. [in Ukrainian].
2. Hazniuk, L. (2008). Filozofski etiudy ekzystentsialno-somatychnoho buttia [Philosophical studies of existential-somatic existence] : monografija. Kyiv: Parapan, 2008. 368 p. [in Ukrainian].
3. Gegel, G.V.F. (1990). Filozofija prava [Philosophy of law] / per. B.G. Stolpnera i M.I. Levinoi; red. i sost. toma D.A. Kerimov i V.S. Nersesiantc. M. : Mysl, 1990. 524 p.

4. Zaiets, D.A. (2014). Publichnist yak sotsiokulturnyi fenomen [Publicity as a socio-cultural phenomenon] : avtoref. dys. ... kand. sotsiol. nauk : 22.00.01. Kharkiv : Khark. nats. un-t im. V. Karazina, 2014. 20 p. [in Ukrainian].
5. Kant, I. (1964). Sochinenija [Works] in 6 t. / Per. with him. ; USSR Academy of Sciences, Institute of Philosophy; under the general. ed. V.F. Asmus, A.V. Guligi, T.I. Oiserman. T. 3. M. : Thought, 1964. 799 p.
6. Kebuladze, V. (2011). Fenomenolohiia dosvidu [Phenomenology of experience] / vidp. red. A. Loi. Kyiv : Dukh i litera, 2011. 280 p. [in Ukrainian].
7. Kutsepal, S. (2007). Identychnist moderna ta postmoderna. Filosofski obrii [Modern and postmodern identity. Philosophical horizons] / In t filosofii im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy ta Polt. derzh. ded. un tu im. V.H. Korolenka. Kyiv – Poltava, 2007. Vyp. 17. pp. 11–18. [in Ukrainian].
8. Kopilov, V. (2009). Vlada i znannja: genezis idei epistemokratii [Power and knowledge: the genesis of the ideological democracy]: monograph. KhAI, 2009. 514 p. [in Ukrainian].
9. Koroblyova, V. (2009). Pokolinnja v poli kul'turi: mnozhinnist' reprezentacii [Generations in the field of culture: plural representation] : monograph. Kharkiv: KhNU. V. N. Karazin, 2009. 180 p. [in Ukrainian].
10. Lebon, G. (1998). Psihologija tolp [The psychology of crowds] / entry. Art. V. N. Druzhinina. Moscow: Institute of Psychology, Russian Academy of Sciences, KSP+, 1998. pp. 15–256.
11. Lippman, W. (2004). Publichnaja filosofija [Public Philosophy] / Per. from English I. Mürberg. M.: Idea Press, 2004. 160 p.
12. Marcuse, G. (1994). Odnomernyj chelovek: Issledovanie ideologii razvitogo obshestva [One-dimensional person: A study of the ideology of a developed society] / trans. from English A. Yudina. M.: REFL-book, 1994. 368 p.
13. Munc, E. (1992). Personalizm / per. s fr. I.S. Vdovinoi. M. : Iskusstvo, 1992. 143 p.
14. Oratory Grecii [Seekers of Greece] / sost. M.L. Gasparov. M. : Khudozhestvennaia literatura, 1985. 495 p.
15. Popper, K. (1992). Otkrytoe obshchestvo i ego vrugi [Open Society and Its Enemies] : v 2 t. T. 1 / per. s angl. pod red. V.N. Sadovskogo. M. : Feniks; MF "Kulturnaia initsiativa", 1992. 528 p.
16. Teitseron, Mark Tullii (1966). Dialogi [Dialogues] / izd. podgot. I.N. Veselovskii, V.O. Gorenshtein i S.L. Utchenko ; otv. red. S.A. Utchenko. M. : Nauka, 1966. 217 p.
17. Fuks, E. (1992). Illiustrirovannaia istoriia нравов. Galantnyi vek [Illustrated history of morals. Gallant century]/ per. s nem. V.M. Friche. M. : TERRA; Respublika, 1996. Ch1. 480 p.
18. Iaspers, K. (1991). Smysl i naznachenie istorii / per. s nem. P.P. Gaidenko. M. : Politizdat, 1991. 527 p.
19. Habermas, J. (1992). Further Reflections on the Public Sphere. Habermas and the Public Sphere : Studies in contemporary German social thought / Calhoun Craig (ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1992. pp. 359–402.
20. Vasylieva, L. (2019). The phenomenon of publicity in the modern communicative space of society (philosophical and anthropological aspect) / Philosophy in the modern world: scientific-practical seminar. Kharkiv, 2019. pp. 121–124. [in Ukrainian].